

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.9

Скриньковський Руслан Миколайович

кандидат економічних наук, професор

Львівський університет бізнесу та права

Skrynkovskyu Ruslan

PhD in Economics, Professor

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-2180-8055

Мазур Юрій Миколайович

аспірант

Львівського університету бізнесу та права

Mazur Yuriy

Postgraduate Student of the

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-4968-029X

Козяр Роман Якович

кандидат юридичних наук

Управління Служби безпеки України в Рівненській області

Koziar Roman

PhD in Law

Office of the Security Service of Ukraine in Rivne region

ORCID: 0000-0001-9669-2758

Петков Сергій Валерійович

доктор юридичних наук, професор

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Petkov Sergey

D. Sc. (Law), Professor

Military Institute of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-4160-767X

Чистоклетов Леонтій Григорович

доктор юридичних наук, професор

Національний університет «Львівська політехніка»

Chystokletov Leontii

D. Sc. (Law), Professor

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-3306-1593

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

**FEATURES OF THE ACTIVITY OF COURTS IN UKRAINE UNDER
MARTIAL LAW**

***Анотація.** Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 з 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан у відповідності з вимогами Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Рішення про введення воєнного стану в Україні було ухвалено з метою забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з збройною агресією Росії проти України. Російська Федерація – це держава-терорист і держава-спонсор тероризму. Це доконаний факт, що не викликає жодних дискусій. Конституцією України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека*

визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим навіть у період війни. З огляду на викладене вище, метою статті є дослідити особливості роботи судів в контексті забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах воєнного стану, у зв'язку з збройною агресією Російської Федерації проти України. За результатами дослідження з'ясовано, що формально за законодавством України воєнний стан не впливає на здійснення правосуддя, жодних прискорених процедур щодо розгляду судових справ немає, українські суди працюють в штатному режимі, але існують певні особливості їхньої роботи. У зв'язку із воєнними діями або у випадку наявності загрози життю, здоров'ю та безпеці осіб можливе відкладення розгляду справ або розгляд справ може відбуватися в режимі відеоконференції до усунення таких обставин. При цьому необхідно керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в конкретному регіоні; дотримуватися інструкцій щодо дій у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації, включаючи евакуацію, надання першої медичної допомоги та інші спеціальні заходи реагування, в умовах воєнного часу; ігнорування сигналів повітряної тривоги або інших повідомлень про небезпеку, які надходять від органів управління цивільного захисту, є неприпустимим. Також зазначено, що в умовах воєнного часу для судів України пріоритетними до розгляду є судові справи, які пов'язані з обороноздатністю держави, із забезпеченням правового режиму воєнного стану, мобілізації, а також питання, які потребують термінового вирішення (наприклад, кримінальні справи). Сформульовано висновок про те, що законодавство України у сфері організації судової влади та здійснення правосуддя потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням умов воєнного часу та процесів євроінтеграції.

Ключові слова: *суд, Конституція України, право на судовий захист,*

правовий режим воєнного стану, війна Росії проти України, тероризм.

Summary. *In accordance with the Decree of the President of Ukraine «On the imposition of martial law in Ukraine» dated February 24, 2022, No. 64/2022, martial law is in effect in Ukraine from February 24, 2022 in accordance with the requirements of the Law of Ukraine «On the legal regime of martial law». The decision to introduce martial law in Ukraine was made in order to ensure the defense of Ukraine, protect the safety of the population, and safeguard the interests of the state in connection with Russia's armed aggression against Ukraine. The Russian Federation is a state-terrorist and a state-sponsor of terrorism. This is an established fact that does not cause any disputes. The Constitution of Ukraine establishes that a person, their life and health, honor and dignity, inviolability, and safety are recognized in Ukraine as the highest social value, and a person's constitutional right to judicial protection cannot be restricted even during wartime. Given the above, the purpose of the article is to explore the peculiarities of the courts' activities in the context of ensuring the sustainable functioning of the judicial branch in Ukraine under conditions of martial law, in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. According to the research results, it has been found that formally, under the legislation of Ukraine, martial law does not affect the administration of justice, and there are no accelerated procedures for consideration of court cases. Ukrainian courts operate in their normal mode, but there are certain peculiarities in their work. In case of military action or in the presence of a threat to the lives, health, and safety of individuals, it is possible to postpone the consideration of cases or to consideration of cases takes place in via video conferencing until such circumstances are resolved. In this case, it is necessary to be guided by the actual current situation that has arisen in a particular region; to follow instructions for actions in case of threats or emergencies, including evacuation, provision of first aid and other special*

response measures in wartime conditions; ignoring air raid signals or other danger notifications from civil defense authorities is unacceptable. It is also noted that in wartime conditions, priority consideration for Ukrainian courts is given to cases related to the defense capabilities of the state, ensuring a legal regime of martial law, mobilization, as well as issues that require urgent resolution (for example, criminal cases). The conclusion was made that the legislation of Ukraine in the field of organization of the judicial power and administration of justice requires significant improvement, taking into account the conditions of wartime and European integration processes.

Key words: *court, Constitution of Ukraine, right to judicial protection, legal regime of martial law, Russia's war against Ukraine, terrorism.*

Постановка проблеми. Відомо, що о 03 год. 40 хв. 24 лютого 2022 року (через 75 років після завершення Другої світової війни), коли на територію Луганської області зайшла перша колона військової техніки, почалась повномасштабна російсько-українська війна. О 05 год. 30 хв. 24 лютого 2022 року на території України введено воєнний стан та оголошено загальну мобілізацію [1–3].

Згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 [1], рішення про введення воєнного стану в Україні було ухвалено, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБОУ), з метою забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв’язку з збройною агресією Російської Федерації проти України, й відповідно до українського законодавства (п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [4], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [5]). Відповідно до ст. 107 Конституції України [4] РНБОУ – це координаційний орган з питань національної безпеки і оборони держави при Президентові України [6].

Формально за законодавством України воєнний стан (особливий

правовий режим) не впливає на здійснення правосуддя в Україні [7], українські суди працюють в штатному режимі (ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]), але існують певні особливості їхньої роботи.

Водночас тут необхідно зазначити, що «Російська Федерація є державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид Українського народу, фізичне знищення, масові вбивства громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні або окремих її регіонах» (п. 1 ст. 2 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну») [8]. Поряд з тим, Росія є також державою-спонсором тероризму [9; 10], а «політичний режим Російської Федерації є нацистським за своєю суттю і практикою та ідеологічно наслідує націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим» [8], виходячи із аналізу ідей, наявних дій злочинного характеру, експансії (через збройну агресію, політико-дипломатичний тиск, економічне насилля тощо) і сукупності здійснених злочинів російської влади і росіян [9–11], включаючи, зокрема, воєнні злочини Росії в Україні, виправдовування росіянами катувань мирного населення, звірства російських окупаційних військ, а також вбивства, гвалтування, каліцтва і викрадення дітей з України. Тероризм Росії не має пояснень, тому весь світ має визнати, що Російська Федерація – це держава-терорист і держава-спонсор тероризму.

Звідси очевидно, що воєнний стан в Україні вніс свої корективи у роботу судів, у процес розгляду судових справ, у життя українців. Часті повітряні тривоги, спуски в укриття і ракетні удари російських окупантів

стали частиною повсякденності українців. Попри це, судді, правники і науковці, виходячи з поточної ситуації (станом на 22 квітня 2023 року), продовжують працювати задля стабільної і ефективної роботи судочинства в умовах злочинної повномасштабної війни Росії проти України.

У контексті цього з'ясовано, що актуальною проблемою є сучасні виклики і забезпечення сталого функціонування роботи судів України в умовах воєнного стану, під час війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд і аналіз наукової літератури у цьому напрямі дозволяє стверджувати, що теоретичні і практичні аспекти роботи судів в умовах воєнного стану досить широко висвітлені у публікаціях, в мережі Інтернет. Тут варто погодитися з думкою Б. Данилишина у статті «Наука і війна: чи може наука сприяти перемозі?» [12], що кінцевою метою фундаментальної науки є її практичне застосування, а оборона держави – це завдання високого рівня складності. Звідси очевидно, що сучасна оборонна стратегія країни повинна включати в себе всі досягнення науки, в т.ч. юридичної науки.

У зв'язку із вищезазначеним доцільно згадати праці науковців і практиків, які стосуються, зокрема, таких аспектів, як: здійснення правосуддя в умовах воєнного стану з огляду законодавчих змін – М. Смокович [13]; проблеми доступу до правосуддя в період війни – А. Герич [14], М. Кравченко [15]; особливості комунікацій із судом в умовах воєнного стану – І. Татулич [16]; роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини, у демократичному суспільстві – М. Хмиз [17; 18]; юридична відповідальність суддів – Я. Скоромний [19] тощо.

При цьому з'ясовано, що сьогодні немає жодних дискусій серед суддів і правників щодо того, що в умовах воєнного стану в Україні суди повинні працювати в штатному режимі, оскільки конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим навіть у період війни.

Тут особливу увагу важливо звернути на особливості і досвід організації роботи судів України під час воєнного часу.

Мета статті. Метою статті є дослідити особливості роботи судів в контексті забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах воєнного стану, у зв'язку з збройною агресією Російської Федерації проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]: «правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. ... Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється». Водночас варто погодитися з думкою О. Горецького [20] про те, що на практиці забезпечити безперебійну і ефективну роботу судів України в період війни, в умовах воєнного стану досить складно.

З метою вирішення цього питання Рада суддів України (далі – РСУ) прийняла важливі, відповідні рішення і рекомендації.

Так, 24 лютого 2022 року, в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку з збройною агресією (воєнних дій) Російської Федерації проти України, РСУ прийняла рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні» [21]. Згідно з цим рішенням, підписаного головою Ради суддів України Б. Монічем, РСУ ухвалила [21]:

1) звернути увагу всіх судів України на те, що робота судів не може бути припинена навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану;

2) у випадку наявності загрози життю, здоров'ю чи безпеці особам (відвідувачам суду, працівникам апарату суду, суддям) розгляд справ має бути оперативно призупинено до усунення таких обставин;

3) розробити плани реагування і рекомендації судам щодо порядку проведення евакуаційних заходів у разі загрози життю або здоров'ю, а також передачі або знищенню судових справ чи документів на випадок

ускладнення ситуації через воєнні дії;

4) з метою вирішення невідкладних і важливих завдань створити оперативний штаб у складі членів РСУ, голови Верховного Суду, керівника Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України), голови Служби судової охорони [21–23].

02 березня 2022 року РСУ на офіційному веб-сайті [24] опублікувала рекомендації усім судам щодо роботи судів України в умовах воєнного стану, під час війни Росії проти України, з яких основними, підтримуючи думку Н. Мисник [22] та В. Фурмана [23], є такі [24]:

1. Організація і особливості роботи суду залежить від поточної ситуації в конкретному регіоні. При визначенні умов роботи суду в умовах війни необхідно керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в конкретному регіоні. При цьому необхідно врахувати, що обстановка може змінюватися. Про прийняті рішення інформувати оперативні штаби, РСУ, Верховний Суд, ДСА України.

2. У кожному суді призначити відповідальну особу, яка повинна забезпечити актуальний облік працівників апарату і суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду, включаючи дистанційну форму роботи.

3. Для забезпечення особистої безпеки усіх доступних працівників суду, по можливості, перевести на дистанційну форму роботи. Визначити мінімальну кількість осіб, які повинні бути присутніми в приміщенні суду протягом робочого дня, а також чітко розподілити обов'язки між ними. Встановити і організувати чергування працівників апаратів судів та суддів. Роз'яснити громадянам, що у зв'язку із воєнними діями можливе відкладення розгляду справ або розгляд справ може відбуватися в режимі відеоконференції, якщо це необхідно для забезпечення безпеки учасників судового процесу. Обмежити доступ до судових засідань особам, які не є учасниками цих засідань.

4. Відкласти розгляд справ (за винятком невідкладних судових

розглядів), по можливості, зважаючи на те, що значна кількість учасників судових процесів в таких умовах не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через вступ до лав Збройних Сил України, інших сил оборони держави для відсічі збройній агресії Російської Федерації чи подолання її наслідків, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для їх життя й здоров'я. Справи, які не є невідкладними, необхідно розглядати лише за безпечних умов і наявності згоди в письмовій формі на це усіх учасників судового провадження.

5. Процесуальні строки, по можливості, продовжити щонайменше до закінчення воєнного стану. Сконцентруватись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його продовження).

6. За об'єктивних обставин, якщо учасник провадження не може бути присутнім на судовому засіданні, суд може дозволити йому прийняти участь у засіданні в режимі відеоконференції або за допомогою інших технічних засобів, в тому числі і власних.

7. Якщо провадження розглядається колегіально, але колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні з вагомих причин, то розгляд справ можливий з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів [24].

За результатами дослідження роботи судів України під час війни можна стверджувати, що суди досить активно використовують можливість проводити засідання дистанційно, за допомогою відеоконференцій. Це зрозуміло, оскільки збройна агресія Російської Федерації проти України, а також дефіцит палива та порушення транспортного сполучення між містами створили значні труднощі для пересування учасників процесу до інших регіонів України. Судова система України, станом на 22 квітня 2023 року, продовжує функціонувати і гідно долати виклики війни Росії проти України.

З урахуванням такої ситуації Верховною Радою України 03 березня 2022 року прийнято Закон України [25], яким внесено зміни до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [26] щодо визначення територіальної підсудності судових справ. Зокрема, зазначено, що «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду» [25].

Поряд з тим, 04 березня 2022 видано наказ Голови Верховного Суду. Згідно з цим наказом у Верховному Суді в умовах воєнного стану, під час війни встановлено особливий режим роботи, а також запроваджено відповідні організаційні заходи [27]. Зокрема, тимчасово призупинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях за участі сторін судового процесу. Цей режим роботи у Верховному Суді встановлено до усунення обставин, які в умовах війни Росії проти України можуть зумовити загрозу життю, здоров'ю або безпеці особам (відвідувачам, суддям чи працівникам апарату суду) [27; 28].

05 серпня 2022 року на засіданні РСУ в місті Києві було прийнято ще низку рішень і рекомендацій, які стосуються роботи судів та здійснення правосуддя в Україні в умовах війни. Основні питання і результати цього засідання представлено нижче.

Так, було прийнято рішення РСУ, яке стосується створення робочої групи з розроблення і запровадження відповідних, належних заходів реагування щодо запобігання випадків неефективного використання

коштів Державного бюджету України розпорядниками коштів нижчого рівня, що знаходяться на тимчасово окупованій території України [29]. Водночас під час засідання було зазначено, що РСУ отримує інформацію про те, що окремі судді свідомо залишаються на окупованих територіях України, у тому числі ті, включаючи деяких суддів у відставці, які вирішили співпрацювати і мати зв'язки з представниками Російської Федерації. Поряд з тим, є також інформація, що деякі судді активно вербують колишніх судових секретарів для роботи на російську окупаційну владу. Також зазначається, що виплата суддівської винагороди і довічного грошового утримання таким суддям є не припустимим за жодних умов чи обставин; в умовах воєнного часу необхідно вжити всіх відповідних контрзаходів, заходів реагування. Надано рекомендації у цьому напрямі, а також вказано, що потрібно забезпечити цільове, законне і ефективне використання коштів Державного бюджету України на забезпечення роботи судів України в умовах воєнного стану. В контексті цього нагадаємо, що Російська Федерація – це держава-терорист і держава-спонсор тероризму. Це доконаний факт, відомі речі.

Також важливим документом, який 05 серпня 2022 року було прийнято РСУ на цьому засіданні, є рішення «Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану» [30]. Цим рішенням РСУ звернула увагу усіх судів України на те, що «статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [30]. Водночас РСУ вирішила [30]:

1. Організувати роботу судів України на основі оприлюднених 02.03.2022 р. на офіційному веб-сайті РСУ [24] практичних рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану, під час війни Росії проти України.

2. Усім суддям, а також керівникам органів та установ системи

правосуддя слід звернути увагу на те, що ігнорування сигналів повітряної тривоги або інших повідомлень про небезпеку, які надходять від органів управління цивільного захисту, є неприпустимим.

3. Рекомендувати усім судам, а також усім органам та установам системи правосуддя України розробити відповідні плани реагування на надзвичайні ситуації (інструкції щодо дій у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації), включаючи евакуацію, надання першої медичної допомоги та інші спеціальні заходи реагування, в умовах воєнного часу.

4. Для ДСА України розглянути питання, яке стосується розробки і затвердження Типового плану реагування на надзвичайні ситуації в умовах воєнного часу.

Іншими важливими рішеннями РСУ, прийнятих 05 серпня 2022 року, є рішення щодо окремих питань зарахування до штату суду відряджених суддів, виплати суддівської винагороди відрядженим суддям та суддям, які призвані на військову службу під час мобілізації до Збройних Сил України, інших сил оборони держави, надання відпусток [31], а також рішення щодо підвищення використання інструментів електронного судочинства у відправленні правосуддя [32].

Також за результатами аналізу теорії і дослідження практики [1–32], враховуючи думку та досвід роботи суддів, керівників апаратів судів і правників в умовах війни, з'ясовано, що чинне законодавство України у сфері організації судової влади та здійснення правосуддя потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням умов воєнного часу та процесів євроінтеграції. У цьому напрямі вже є відповідні напрацювання. Водночас заслуговує на увагу те, що в умовах воєнного часу для судів України пріоритетними до розгляду є судові справи, які пов'язані з обороноздатністю держави, із забезпеченням правового режиму воєнного стану, мобілізації, а також питання, які потребують термінового вирішення (наприклад, кримінальні справи).

І насамкінець, українські суди мають різний, колосальний досвід роботи під час війни, в умовах воєнного стану, який є унікальним для кожного з них. Кожен суд в умовах воєнного часу має свою власну «історію виживання», наприклад, евакуація з Бахмута і порятунок з Маріуполя Донецького апеляційного суду [33], непроста історія окупації, визволення та швидке відновлення роботи Ірпінського міського суду Київської області [34] і т.д. Все це заслуговує на документування і вивчення, оскільки це є героїчною історією Українського народу.

В контексті вищезазначеного, рекомендуємо переглянути в мережі Інтернет загальнодоступний документальний проєкт «Рік» (авторський погляд Д. Комарова) про російсько-українську війну, про злочини і звірства російських окупаційних військ в Україні [35].

Висновки. Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 з 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан у відповідності з вимогами Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Рішення про введення воєнного стану в Україні було ухвалено з метою забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з збройною агресією Росії проти України. Російська Федерація – це держава-терорист і держава-спонсор тероризму. Це доконаний факт, що не викликає жодних дискусій.

В умовах війни Росії проти України, формально за законодавством України воєнний стан не впливає на здійснення правосуддя, жодних прискорених процедур щодо розгляду судових справ немає, українські суди працюють в штатному режимі, але існують певні особливості їхньої роботи. У зв'язку із воєнними діями або у випадку наявності загрози життю, здоров'ю та безпеці осіб можливе відкладення розгляду справ або розгляд справ може відбуватися в режимі відеоконференції до усунення таких обставин. При цьому необхідно керуватися реальною поточною

обстановкою, що склалася в конкретному регіоні; дотримуватися інструкцій щодо дій у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації, включаючи евакуацію, надання першої медичної допомоги та інші спеціальні заходи реагування, в умовах воєнного часу; ігнорування сигналів повітряної тривоги або інших повідомлень про небезпеку, які надходять від органів управління цивільного захисту, є неприпустимим. В умовах воєнного часу для судів України пріоритетними до розгляду є судові справи, які пов'язані з обороноздатністю держави, із забезпеченням правового режиму воєнного стану, мобілізації, а також питання, які потребують термінового вирішення (наприклад, кримінальні справи). Враховуючи думку та досвід роботи суддів, керівників апаратів судів і правників в умовах війни, законодавство України у сфері організації судової влади та здійснення правосуддя потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням умов воєнного часу та процесів євроінтеграції.

Література

1. *Про введення воєнного стану в Україні*: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
2. *Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»*: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
3. *Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського* / Упорядник О. В. Красовицький; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2022. 383 с.
4. *Конституція України*: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР

- (із змінами і доповненнями). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
5. *Про правовий режим воєнного стану*: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (із змінами і доповненнями). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
6. *Про Раду національної безпеки і оборони України*: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР (із змінами і доповненнями). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата доступу: 22.03.2023).
7. *Судова влада в Україні. Особливості організації та здійснення в умовах воєнного стану* / Під заг. ред. І. М. Копотуна. Київ: ВД «Професіонал», 2022. 634 с.
8. *Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну*: Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX (із змінами і доповненнями). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
9. Скриньковський Р. М., Цюх С. І., Процевят О. С., Тиркало Ю. Є., Горбонос Ф. В. Тенденції і проблеми у сфері будівництва України в умовах війни // *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 7(63). С. 63–71. doi:
<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>
10. Скриньковський Р. М., Горбонос Ф. В., Цюх С. І., Хмиз М. В., Процевят О. С., Князь С. В. Тенденції і питання продовольчої безпеки України в умовах війни // *Міжнародний науковий журнал*

- «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. № 8(64). С. 38–48. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-8-8196>
11. Ковалів М. В., Скриньковський Р. М., Єсімов С. С., Козяр Р. Я., Гудима В. В. Охоронна функція Української держави в умовах європейської інтеграції // *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2023. № 3(33). doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-3-8695>
12. Данилишин Б. Наука і війна: чи може наука сприяти перемозі? // *Матеріали інтернет-сайту LB.UA*, 01.06.2020. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/458814_nauka_i_viyna_chi_mozhe_nauka_spriyati.html (дата доступу: 22.04.2023).
13. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 450–455. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>
14. Герич А. Й. Доступ до адміністративного правосуддя під час війни // *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 227–232. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.42>
15. Кравченко М. О. Деякі аспекти доступу до правосуддя в умовах воєнного стану // *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17.06. 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 191–194. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19647> (дата доступу: 22.04.2023).
16. Татулич І. Ю. Комунікація із судом в умовах воєнного стану //

Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 151–154. doi:
<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/35>

17. Хмиз М. В. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини // *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 7(41). С. 99–107. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7417>
18. Хмиз М. Роль судів у демократичному суспільстві // *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2021. № 7. doi: <https://doi.org/10.25313/2524-2695-2021-7-5>
19. Скоромний Я. І. *Особливості юридичної відповідальності суддів: теоретичні та практичні аспекти*: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 323 с.
20. Горецький О. Доступ до правосуддя під час війни – успіхи, загрози, рекомендації // *Юридична газета online*, 15.12.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspihi-zagrozi-rekomendaciyi.html> (дата доступу: 22.04.2023).
21. *Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні*: Рішення Ради суддів України від 24.02.2022 р. № 9. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-9-vid-240222-9b098dae86.pdf> (дата доступу: 22.04.2023).
22. Мисник Н. Робота судів України в умовах воєнного стану // *Матеріали Інформаційного агентства «ЛІГА:ЗАКОН»*, 18.03.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата доступу: 22.04.2023).
23. Фурман В. Робота судів під час війни: зміни у законодавстві та рекомендації РСУ // *Юридична газета online*, 17.03.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/roboata-sudiv-pid-chas-viyni-zmini-u-zakonodavstvi-ta-rekomendaciyi-rsu.html> (дата доступу: 22.04.2023).
24. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи

- судів в умовах воєнного стану // *Офіційний веб-сайт Ради суддів України*, 02.03.2022. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата доступу: 22.04.2023).
25. *Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ*: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
26. *Про судоустрій і статус суддів*: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
27. У Верховному Суді встановлено особливий режим роботи // *Офіційний веб-сайт Верховного Суду*, 07.03.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261860/> (дата доступу: 22.04.2023).
28. Васильєва Д. Судові засідання в умовах війни. Які справи розглядають та в якому порядку // *Юридична газета online*, 13.04.2022. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/sudovi-zasidannya-v-umovah-viyni-yaki-spravi-rozglyadayut-ta-v-yakomu-poryadku-.html> (дата доступу: 22.04.2023).
29. *Щодо створення робочої групи з розробки та запровадження заходів реагування щодо запобігання випадків неефективного використання коштів Державного бюджету України розпорядниками коштів нижчого рівня, що знаходяться на тимчасово окупованій території України*: Рішення Ради суддів України від 05.08.2022 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022414-22#Text> (дата доступу: 22.04.2023).

30. *Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану*: Рішення Ради суддів України від 05.08.2022 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023414-22#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
31. *Щодо виплати суддівської винагороди, надання відпустки суддям в умовах воєнного стану*: Рішення Ради суддів України від 05.08.2022 р. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0024414-22#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
32. *Щодо організаційних заходів, направлених на оптимізацію окремих статей витрат судів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства*: Рішення Ради суддів України від 05.08.2022 р. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text> (дата доступу: 22.04.2023).
33. *Суди в умовах війни: евакуація з Бахмута і порятунок з Маріуполя Донецького апеляційного суду // Офіційний веб-сайт Державної судової адміністрації України, 18.07.2022.* URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_work_war/1296891/ (дата доступу: 22.04.2023).
34. *Суди в умовах війни: непроста історія в окупації, визволення та швидке відновлення роботи Ірпінського міського суду Київської області // Офіційний веб-сайт Державної судової адміністрації України, 28.07.2022.* URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_work_war/1301023/ (дата доступу: 22.04.2023).
35. *«PIK» – документальний проєкт Дмитра Комарова: 1 та 2 частини.* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F7-dJrCMEO8> (дата доступу: 22.04.2023).

References

1. *Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini*: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (date of access: 22.04.2023).
2. *Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini»*: Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (date of access: 22.04.2023).
3. *Misiats viiny. Khronika podii. Promovy ta zvernennia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho* / Uporiadnyk O. V. Krasovytskyi; khudozh.-oformliuvach O. A. Huhalo-Mieshkova. Kharkiv: Folio, 2022. 383 s.
4. *Konstytutsiia Ukrainy*: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-BP (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 22.04.2023).
5. *Pro pravovyi rezhyr voiennoho stanu*: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. № 389-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (date of access: 22.04.2023).
6. *Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy*: Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 r. № 183/98-BP (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 22.04.2023).
7. *Sudova vlada v Ukrainy. Osoblyvosti orhanizatsii ta zdiisnennia v umovakh voiennoho stanu* / Pid zah. red. I. M. Kopotuna. Kyiv: VD «Profesional», 2022. 634 s.
8. *Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsytskoho totalitarnoho rezhyru, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy*,

symvoliky voiennoho vtorhnennia rosiiskoho natsytskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu: Zakon Ukrainy vid 22.05.2022 r. № 2265-IX (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text (date of access: 22.04.2023).

9. Skrynkovskyy R. M., Tsyuh S. I., Protseviat O. S., Tyrkalo Y. Y., Horbonos F. V. Tendentsii i problemy u sferi budivnytstva Ukrainy v umovakh viiny // *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky»*. 2022. № 7(63). S. 63–71. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>
10. Skrynkovskyy R. M., Horbonos F. V., Tsyuh S. I., Khmyz M. V., Protseviat O. S., Kniaz S. V. Tendentsii i pytannia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny // *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky»*. 2022. № 8(64). S. 38–48. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-8-8196>
11. Kovaliv M. V., Skrynkovskyy R. M., Yesimov S. S., Koziar R. Y., Hudyma V. V. Okhoronna funktsiia Ukrainskoi derzhavy v umovakh yevropeiskoi intehratsii // *Elektronne naukove vydannia «Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka»*. 2023. № 3(33). doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-3-8695>
12. Danylyshyn B. Nauka i viina: chy mozhe nauka spriyaty peremozi? // *Materialy internet-saitu LB.UA*, 01.06.2020. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/458814_nauka_i_viyna_chi_mozhe_nauka_spriyati.html (date of access: 22.04.2023).
13. Smokovych M. I. Zdiisnennia pravosuddia v umovakh voiennoho stanu: do pytannia zakonodavchykh zmin // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*. 2022. Vyp. 70. S. 450–455. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>
14. Herych A. Y. Dostup do administratyvnoho pravosuddia pid chas viiny //

Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo». 2022. № 5. S. 227–232. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.42>

15. Kravchenko M. O. Deiaki aspekty dostupu do pravosuddia v umovakh voiennoho stanu // *Yevropeyskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia (do 25-richchia Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» ta 175-richchia Odeskoi shkoly prava)*: u 2 t.: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Odesa, 17.06. 2022 r.) / za zah. red. S. V. Kivalova. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. T. 2. S. 191–194. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19647> (date of access: 22.04.2023).
16. Tatulych I. Yu. Komunikatsiia iz sudom v umovakh voiennoho stanu // *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 6. S. 151–154. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/35>
17. Khmyz M. V. Rol sudovoi vlady v konstytutsiino-pravovomu mekhanizmi zakhystu prav i svobod liudyny // *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Iurydychni nauky»*. 2021. № 7(41). S. 99–107. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7417>
18. Khmyz M. Rol sudiv u demokratychnomu suspilstvi // *Nauka onlain: Mizhnarodnyi elektronnyi naukovyi zhurnal*. 2021. № 7. doi: <https://doi.org/10.25313/2524-2695-2021-7-5>
19. Skoromnyy Y. I. *Osoblyvosti yurydychnoi vidpovidalnosti suddiv: teoretychni ta praktychni aspekty*: monohrafiia. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2020. 323 s.
20. Horetskyi O. Dostup do pravosuddia pid chas viiny – uspiky, zahrozy, rekomendatsii // *Yurydychna hazeta online*, 15.12.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspihi-zagrozi-rekomendaciyi.html> (date of access: 22.04.2023).

21. *Shchodo vzhyttia nevidkladnykh zakhodiv dlia zabezpechennia staloho funktsionuvannia sudovoi vlady v Ukraini*: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 9. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-9-vid-240222-9b098dae86.pdf> (date of access: 22.04.2023).
22. Mysnyk N. *Robota sudiv Ukrainy v umovakh voiennoho stanu // Materialy Informatsiinoho ahentstva «LIGA:ZAKON»*, 18.03.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu (date of access: 22.04.2023).
23. Furman V. *Robota sudiv pid chas viiny: zminy u zakonodavstvi ta rekomendatsii RSU // Yurydychna hazeta online*, 17.03.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/robota-sudiv-pid-chas-viyni-zmini-u-zakonodavstvi-ta-rekomendaciyi-rsu.html> (date of access: 22.04.2023).
24. *Usim sudam Ukrainy! RSU opublikovala rekomendatsii shchodo roboty sudiv v umovakh voiennoho stanu // Ofitsiyni veb–sait Rady suddiv Ukrainy*, 02.03.2022. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (date of access: 22.04.2023).
25. *Pro vnesennia zminy do chastyny somoi statti 147 Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» shchodo vyznachennia terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav*: Zakon Ukrainy vid 03.03.2022 r. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (date of access: 22.04.2023).
26. *Pro sudoustrii i status suddiv*: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (date of access: 22.04.2023).
27. *U Verkhovnomu Sudi vstanovleno osoblyvyi rezhym roboty // Ofitsiyni veb–sait Verkhovnoho Sudu*, 07.03.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261860/> (date of

- access: 22.04.2023).
28. Vasylieva D. Sudovi zasidannia v umovakh viiny. Yaki spravy rozghliadaiut ta v yakomu poriadku // *Yurydychna hazeta online*, 13.04.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/sudovi-zasidannia-v-umovah-viyni-yaki-spravi-rozglyadayut-ta-v-yakomu-poryadku-.html> (date of access: 22.04.2023).
29. *Shchodo stvorennia robochoi hrupy z rozrobky ta zaprovadzhennia zakhodiv reahuvannia shchodo zapobihannia vypadkiv neefektyvnoho vykorystannia koshtiv Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy rozporiadnykamy koshtiv nyzhchoho rivnia, shcho znakhodiatsia na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy*: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 05.08.2022 r. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022414-22#Text> (date of access: 22.04.2023).
30. *Shchodo rekomendatsii z orhanizatsiinykh pytan roboty suddiv v umovakh voiennoho stanu*: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 05.08.2022 r. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023414-22#Text> (date of access: 22.04.2023).
31. *Shchodo vyplaty suddivskoi vynahorody, nadannia vidpustky suddiam v umovakh voiennoho stanu*: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 05.08.2022 r. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0024414-22#Text> (date of access: 22.04.2023).
32. *Shchodo orhanizatsiinykh zakhodiv, napravlenykh na optymizatsiiu okremykh statei vytrat sudiv pry zdiisnenni sudochnstva, a takozh na pidvyshchennia rivnia vykorystannia instrumentiv elektronnoho sudochnstva*: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 05.08.2022 r. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text> (date of access: 22.04.2023).
33. Sudy v umovakh viiny: evakuatsiia z Bakhmuta i poriatunok z Mariupolia Donetskoho apeliatsiinoho sudu // *Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sudovoi*

- administratsii Ukrainy*, 18.07.2022. URL:
https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_work_war/1296891/ (date of access: 22.04.2023).
34. Sudy v umovakh viiny: neprosta istoriia v okupatsii, vyzvolennia ta shvydke vidnovlennia roboty Irpinskoho miskoho sudu Kyivskoi oblasti // *Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy*, 28.07.2022. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_work_war/1301023/ (date of access: 22.04.2023).
35. «RIK» – *dokumentalniy proiekt Dmytra Komarova*: 1 ta 2 chastyny. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F7-dJrCME08> (date of access: 22.04.2023).